

میراث دیداری و شنیداری و برنامه حافظه جهانی یونسکو

نویسنده: علی

چکیده

قدیمی

با گذشت بیش از یک قرن از اختراع منابع دیداری و شنیداری، امروزه با حجم عظیمی از این منابع روبرو هستیم که هر روزه بر میزان آنها افزوده می شود. بخش عظیمی از میراث فرهنگی بشر در قرن بیستم بر روی این منابع ثبت و ضبط شده است. پیشرفت های علمی و فنی باعث گذار از دنیای آنالوگ به دیجیتال گردیده و دنیای دیجیتال نیز به سرعت در حال تحول است. سازگاری با این امر باعث بروز مشکلاتی برای آرشیوها شده است. تلاش برای نجات محتوای دیداری شنیداری به چالشی بزرگ تبدیل گردیده است. برنامه حافظه جهانی یونسکو یکی از راه های نجات میراث فرهنگی بشر است که در حوزه های آگاهی رسانی، محافظت و دسترسی به این میراث فعالیت می کند. در این مقاله ضمن بررسی چالش های حفاظت از منابع دیداری شنیداری، نقش نهادهای حرفه ای و تجربیات جهانی در این امر مورد مطالعه قرار گرفته و در پایان پیشنهاداتی ارائه شده است.

فهرست مطالب

1- مقدمه

2- میراث دیداری شنیداری

1-2 نقش و اهمیت میراث دیداری شنیداری

2-2 چالش های حفاظت از میراث دیداری شنیداری

3-2 نقش نهادها و سازمان های جهانی در حفاظت از

میراث دیداری شنیداری

4-2 تجربیات جهانی

5-2 برنامه حافظه جهانی یونسکو و میراث دیداری

شنیداری

6-2 آرشیوداری دیداری شنیداری در ایران و برنامه

حافظه جهانی یونسکو

3- سخن پایانی

4- منابع و مآخذ

1- مقدمه

بشر در قرن بیستم شاهد تحولات بسیار بزرگی در تمامی عرصه های علمی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، نظامی و غیره بوده است. در این قرن بواسطه پیشرفت های علمی و فن آوری شاهد ایجاد تحولات و فرصت های بیشماری بوده و هستیم. ایجاد فرصت های بزرگ چالش های بزرگی نیز به همراه داشته است. پیشرفت شتابان اکتشافات و اختراعات باعث گذار سریع از دوره ای به دوره دیگر شده است. این مسئله را می توان در گستردگی، تنوع، منسوخ شدن و ظهور رسانه های جدید در دنیای دیداری شنیداری (چه در حوزه آنالوگ و چه در حوزه دیجیتال) مشاهده کرد. بطوریکه تاکنون بیش از 40 نوع رسانه شنیداری آنالوگ تولید و بعضا منسوخ گردیده اند.

رشد شتابان فن آوری ها، سکون، آرامش و فرصت سازگاری با آنها را از بشر می گیرد، لذا هماهنگی با فن آوری ها برای کتاجانه ها و مراکز آرشویی به مشکلی بزرگ و همیشگی تبدیل شده است. در این میان وضعیت کشورهای در حال توسعه و عقب مانده وخیم تر است. نتیجه چنین ناهماهنگی تهدید منابع و میراث بشری است. کشورهای عقب مانده و در حال توسعه به دلیل ناآگاهی، ناتوانی مالی و کمبود امکانات هر روزه بسیاری از میراث فرهنگی خود را برای همیشه از دست می دهند، این وضعیت در کشورهای پیشرفته نیز چندان امید بخش نیست، چرا که به قول جیمز بلینگتون کتابدار کتاجانه گذر "در حال حاضر نجات برنامه های تلویزیونی به شانس بستگی دارد"، از یاد محتوای رادیویی و تلویزیونی مشکلات حفاظتی شوکه کننده ای را برای سازمانهایی که با این منابع درگیرند به نمایش می گذارد. (اید، مری و لیه ویس، 2003). حتی پیش بینی می شود که در شرایط فعلی بیش از 60 درصد از میراث دیداری شنیداری تا چند دهه بعد کاملا از بین خواهد رفت. البته ناگفته نماند که بسیاری از آنها را از دست داده ایم.

میراث مستند منعکس کننده تنوع زبان ها، مردمان و فرهنگ هاست. آینه ای است از جهان و حافظه آن. لیکن این حافظه آسیب پذیر است. هر روز بخش غیر قابل جایگزینی از این حافظه جهانی برای همیشه از بین می رود و ناپدید می شود. تهدید میراث فرهنگی ملت های جهان، تهدید فرهنگ هاست. نفوذ و تهاجم فرهنگ های ملل غالب نیز برای این امر افزوده است. گسترش شبکه های جهانی که باعث یکسان سازی می شوند، زبان ها و فرهنگ های ملی، منطقه ای و محلی بسیاری از کشورها، بویژه کشورهای در حال توسعه و عقب

مانده را به شدت تهدید می کنند. برای نجات این فرهنگ ها چه کار می توانیم بکنیم؟ یونسکو به عنوان سازمانی بین المللی، ضرورت حفظ میراث فرهنگی را دریافته و برنامه های متعددی را به منظور حفاظت از میراث بشری تدوین کرده است که "برنامه حافظه جهانی" یکی از آنهاست.

"حافظه جهانی"، حافظه جمعی مستند مردم دنیا و معرف بخش بزرگی از میراث فرهنگی دنیا است. حافظه جهانی نمایانگر تکامل اندیشه، اکتشافات و دستاوردهای جامعه بشری و میراث گذشته برای جامعه جهانی کنونی و آینده است (ادموندسان، ری، 1387، ص 7). حافظه جهانی ملت ها اهمیتی حیاتی در حفظ هویت های فرهنگی دارد، این اهمیت در برقراری پیوند بین گذشته و حال برای شکل دادن آینده است (یونسکو، 2008).

یونسکو برنامه حافظه جهانی را در سال 1992 میلادی بنیاد نهاد. این برنامه شامل سه هدف اصلی به شرح ذیل است:

الف) تسهیل محافظت از میراث مستند دنیا با استفاده از مناسب ترین روش ها؛

ب) کمک به دسترسی جهانی میراث مستند؛

ج) افزایش آگاهی جهانی نسبت به وجود میراث مستند و اهمیت آن از طریق گسترش دفاتر ثبت حافظه جهانی، رسانه ها و نشریات ترویجی و اطلاعاتی. برنامه حافظه جهانی برای انتخاب و ثبت آثار معیارهایی دارد که بر اساس آن در خصوص ثبت یک اثر یا سند تصمیم گیری می کند، آن معیارها عبارتند از:

- معیار زمان (سند ممکن است معرف یک کشف جدید یا اولین نمونه در نوع خود باشد)

- معیار مکان (سند ممکن است شامل اطلاعات مهمی درباره محلی که در آن تولید شده باشد، یا بالعکس خود محل اثر مهمی بر وقایع ذکر شده در سند باشد).

- معیار مردم (سند بیانگر جنبه های مهم رفتار انسانی یا توسعه اجتماعی، صنعتی، هنری یا سیاسی باشد)

- معیار موضوع و درونمایه (موضوع سند ممکن است معرف توسعه های فکری یا تاریخی خاص در هنر، ورزش، ائدولوژی، سیاست، علوم انسانی، اجتماعی و طبیعی باشد)

- معیار شکل و سبک (اثر ممکن است ارزش زبان شناسی، سبک شناسی یا زیبایی شناسی برجسته ای داشته باشد)

- سایر معیارها (مثل کمیابی، تمامیت و کامل بودن سند، تهدید و در معرض خطر بودن آن و برنامه مدیریتی برای حفظ و امکان دسترسی به سند که در انتخاب و ثبت سند مورد ملاحظه قرار می گیرد) (ادموندسان، ری، 1387، ص 49-51).

2- میراث دیداری و شنیداری

2-1 نقش و اهمیت میراث دیداری شنیداری

امروزه اختراعات پیشگامی چون گرامافون و کینسکوپ ادیسون و داگوئروتایپ یا جنبش نما* را که بیش از یکصد سال پیش اختراع شده اند می شناسیم. آنها درست همانند اسناد چاپی که لحظه های تاریخی را مستند کرده و برای نسل ها به یادگار گذاشته اند، نقطه عطفی در دوران حاضر بر روی بشریت گشوده اند. بعدها اختراعات و ابتکارات فراوانی در حوزه انواع منابع دیداری شنیداری که لحظاتی از تاریخ ما را ثبت و ضبط کردند بوجود آمد و تکمیل تر شد. غریزه بشری در گردآوری و سازماندهی مجموعه ها فرصت های بی نظیری را آشکار ساخت. قرن گذشته اولین قرنی بود که تقریبا تمامی حوادث و وقایع تاریخی آن برای نسل های آینده حفظ و به یادگار ماند. در آرشیوهای دیداری شنیداری سراسر جهان میلیون ها ساعت محتوای شنیداری، فیلم و نوارهای ویدئویی که تقریبا تمامی جنبه های زندگی بشر را مستند کرده اند ذخیره شده است. هر لحظه تاریخی مهم سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، آموزش، علمی، کشاورزی، تجارت و غیره در آرشیوهای دیداری شنیداری حفظ شده اند (بنگسون، لارس- گونار، 2007).

شورای بین المللی آرشیوها (ایکا) با همفکری یونسکو در تدارک برای "نقطه اوج جهانی در جامعه اطلاعاتی" که در مجینگ چین (30 و 31 می 2002) برگزار شد، جهت رسیدن به این نقطه بر نقش اساسی مدیریت آرشیوها و سوابق در توسعه جامعه جهانی اطلاعات و حفاظت از حافظه جهانی تاکید کردند. آرشیوها و سوابق محصول مستقیم و مستند فعالیت های بشری بوده و از مستند سازی اسناد توسعه بشریت و محیط شکل می گیرد. اصول و اعمال پیشنهادی این شورا که مورد پذیرش واقع شده عبارت است از:

* ابزاری که ادیسون برای گرفتن عکس های پی در پی از یک حرکت اختراع کرد.

- سوابق و آرشیوها منحصر بفرد و غیر قابل جایگزین هستند.
- امروزه سوابق و آرشیوها کلیه شهروندان را به هم ربط داده و فردا سندی از حقوق و اعتبارات آنها خواهد بود.
- آرشیوها اساس و بنیاد هویت تاریخی و فرهنگی اشخاص و ملت ها بوده و برای درک گوناگونی های فرهنگی بین آنها و درون کشورها است.
- سوابق و آرشیوها برای نظارت موثر ضروری بوده و پیش نیازی برای پاسخگویی به حساب می آیند.
- سوابق و آرشیوها برای داشتن شهروندانی آگاه بسیار مهمند.
- حفاظت از سوابق و آرشیوها، اعتبار، راستی و موجودیت اطلاعات را در گذر زمان تضمین می کند، آن هم در دوره ای که فراربودن، بی ثباتی و تغییر پذیری رسانه های الکترونیکی و کهنه شدن سریع تکنولوژیکی بر وخامت اوضاع افزوده است.
- آرشیوها گسترده ترین منابع موجود عمومی را در اختیار داشته و آن را بصورت رایگان و بدون محدودیت در اختیار شهروندان با هر سطحی از اطلاعات قرار می دهند.
- دسترسی به آرشیوها و سوابق نیازمند قواعد و کارهای خاصی است.
- دسترسی به آرشیوها نیازمند آموزش هایی مناسب برای استفاده کنندگان، کارمندان فعلی و آتی آرشیوهاست. (شورای جهانی آرشیوها، 2002)

2-2 چالش های حفاظت از میراث دیداری شنیداری

اسناد و مدارک چاپی باقی مانده از هزاران سال پیش، تنها راه حفظ مستندات تاریخی ما بوده اند. تصور کنید که در پنج یا ده قرن آینده قرار دارید و از آن جایگاه به قرن بیستم می نگرید. از آن جایگاه برتر شما اهمیت و تاثیر قرن بیستم را در مستند کردن میراث بشری به خوبی درک خواهید کرد. در این صورت قرن بیستم اولین قرنی است که برای همیشه، تاریخ و سوابق دیداری شنیداری جوامع، یعنی نخستین مستندات و میراث دیداری شنیداری، حفظ و به یادگار مانده است.

رسانه های دیداری شنیداری شمشیر دولبه اند. به عبارت دیگر آنها به دلیل تاثیر گسترده فرهنگی و اهمیت تاریخی،

ابزار قدرتمندی نسبت به منابع چاپی برای حفظ سوابق شنیداری و دیداری هستند. از طرف دیگر، به نظر می‌رسد که ماندگاری این رسانه‌ها نسبت معکوسی با پیشرفت‌های تکنولوژیکی دارد. احتمالاً پژوهشگران قرون آینده قادر به دیدن یا شنیدن یک رسانه آنالوگ یا یک رسانه ویدئویی مادر نباشند. شاید رسانه‌های دیداری شنیداری در آینده قابل پخش نبوده و یا هیچ دستگاهی برای بازپخش آنها وجود نداشته باشد. البته محتوا را می‌توان به دنیای دیجیتال کوچ داد. هرچند که حوزه دیجیتال نیز همین مشکلات مشابه را دارد و چرخه منسوخ شدن منابع و قالب‌های دیجیتالی نیز رفته رفته کوتاه‌تر می‌شود. در کنفرانسی که بوسیله دیتیزیشن شولر تحت عنوان "چالش‌های فنی-اجتماعی و فرهنگی-اجتماعی حفاظت از سوابق شنیداری و ویدئو" در 21 فوریه 2008 برگزار شده این مسائل پوشش داده شده است.

تکنولوژی دیداری شنیداری هنوز رسانه جوانی بوده و نماد شروع عصر تازه‌ای در مستندسازی میراث فرهنگی به شمار می‌رود. دوران‌های جدید همواره با چالش‌های جدیدی همراه است. در این مورد، بزرگترین چالش‌ها سختی تغییر الگو است، نمونه‌ای از این دشواری، جداسازی محتوا از حامل فیزیکی‌اش است. این نخستین اصل برای بقاء میراث دیداری شنیداری در طی اعصار است. الگوی جدید، که به سرعت به حوزه دیجیتال حرکت می‌کند، با آرشیوداری سنتی متن مدار نیز ادغام و بر آن تاثیر خواهد گذاشت. چالش امروز موسسات میراث فرهنگی این است که به محتوای دیداری شنیداری زندگی جدید، زندگی کوچنده، بپخشند. هرچند که آن صرفاً نمی‌تواند قفسه بندی کردن آنها باشد. باید پشتیبانی ثابت و سازگاری دائمی با هر آنچه که در وضعیت کنونی فن آوری روز وجود دارد صورت پذیرد. ما باید از کارهایی که امروزه در خصوص حفاظت انجام می‌پذیرد اطمینان حاصل کنیم، مواردی چون برنامه ریزی برای در اختیار داشتن حجم کثیری از اطلاعات و مستنداتی که در قرون آینده برای همه آرشیوداران و جوامع دسترس پذیر خواهد بود. مقاله کوین برادلی تحت عنوان "حفاظت دیجیتال: نیاز به یک آرشیو دیجیتال متن باز و نظام‌های حفاظت برای مجموعه‌هایی با حجم کوچک تا متوسط" (21 فوریه 2008) مفهوم واسپاری‌های قابل قبول را معرفی خواهد کرد. ما فقط به تاسیس مراکز واسپاری قابل قبول محتاج نیستیم، بلکه به حمایت از این مراکز تا رسیدن به

مرحله کامل در تمامی کشورها، ترجیحا در یک شبکه جهانی، نیز نیازمندیم (فون ارب، ژاکلین، 2008).

2-3- نقش نهادها و سازمان های جهانی در حفاظت از میراث دیداری شنیداری

فیات/ ایفتا* (فدراسیون بین المللی آرشیوهای تلویزیونی) در سال 1977 در رم تاسیس شد. چند سال بعد، در 1980، یونسکو با پیشنهاد "حمایت و حفاظت از فیلم های سینمایی" اولین سنگ بنا را گذاشت. فیات با داشتن 180 عضو از بیش از 60 کشور جهان همکاری های محلی را تشویق کرده و از کاربران آرشیو در قبال شرط ها و پاداش های حفاظت از میراث دیداری شنیداری درخواست هایی کرده است. لیکن این آگاه سازی به آرامی صورت می پذیرد. حافظه دیداری شنیداری، شامل فیلم ها و صداها، بصورت مهمل و ناملموس در حال نابودی است، بطوریکه عامه مردم نمی توانند این مساله را ببینند و یا از آن چیزی بشنوند. زمانی که شیشه های کثیف پنجره ی کلیسای جامع چارترس شکست، و یا هنگامی که اتاق قصر ورسای از بین رفت، تمامی مردم فرانسه مسلح شدند و فی الفور کمک های مالی در سطح ملی به جریان افتاد. هنگامی که معابد آنگکور به علت مساعه آسیب دید، کل دنیا آن را غیر قابل تحمل فرض کردند. با این حال هزاران جعبه فیلم تلنبار شده در قفسه ها، به آرامی در حال نابودی است. با این وجود، تکنولوژی دیجیتال حیات دوباره و طولانی مدت میراث دیداری شنیداری ما را تضمین می کند. مساله مهمتر این است که رسانه آرشیوی بطور فیزیکی دور از دسترس استفاده کننده است و دیجیتالی کردن، حافظه دیداری شنیداری را دسترس پذیر می سازد. قبلا بطور فشرده اشاره شد که فیلم ها و صداها، با تعریفی دقیق، می توانند ضمیمه ی حامل های امروزی، حامل های هنری یا فرهنگی، آموزشی یا پژوهشی باشند. میراث دیداری شنیداری که به مدارس و دانشگاهها وارد شده اند بعد جدیدی به آموزش پایه می دهند.

کوشش مالی بر واکنش، یا ترجیحا عدم واکنش تاثیر می گذارد. غالبا برای در اختیار گرفتن راه حل های پرهزینه

* FIAT/IFTA - Fédération Internationale des Archives de Télévision

تکنولوژیکی، منابع کافی وجود ندارد، این مساله بویژه برای کشورهای جنوب، که به اشتراک گذاشتن امکانات بین آنها یک ضرورت است، حادث می‌باشد. برخی اوقات منابع موجود است، مثل ایالت متحده آمریکا. لیکن هنوز این کشورها اقدامی برای برنامه دیجیتال سازی مجموعه های عظیم خود نکرده و احساس می کنند که آرشیوها ارزش تجاری کافی برای این کار را ندارند.

با وجود مشکلات مالی که در صدر قرار دارد، هنوز کمبودهای دوگانه ای در آموزش وجود دارد: ناتوانی تصمیم گیرندگان برای به چنگ آوردن موارد نامعلوم، و کمبود نیروی انسانی ماهر در فنون حفاظتی. این مهارتها باید در هر کشوری گسترده و مرتفع گردد. برای مثال افغانستان بخشی از تاریخ خودش را در نوارهای دو اینچی ذخیره کرده و تجهیزات مورد نیاز برای خواندن آنها دیگر وجود ندارد.

در تلاش برای کاستن از این ناهمبستگی، پروژه های جاه طلبانه ای چون "پرستو اسپیس"^{*} راه اندازی شده اند که حامی و پشتیبانی چون شورای اروپا دارند. هدف اصلی این پروژه یافتن راه حل های جهانی برای دیجیتال سازی و بهره برداری کردن از انواع منابع دیداری شنیداری با به اشتراک گذاشتن امکانات مراقبت و مدیریت مالی بهتر، و توسعه استراتژی ها برای پخش و بکارگیری مجموعه های آرشیوی است.

رئیس جمهور سنگال، آقای عبدولایه واید، مفهوم "همکاری دیجیتال" را به عنوان استراتژی که هدفش ایجاد پلی بین شکاف های شمال و جنوب است مطرح کرد. برخی از بیست کشوری که در این زمینه درگیرند، برنامه همکاری بین المللی را بوجود آورده اند که به دنبال ارائه راه حل های حفاظت دیجیتال است. در شمال آفریقا، موسسات علمی و فرهنگی با همدیگر در خصوص ایجاد مرکز آرشیو دیجیتال همکاری می کنند. 9 موسسه ملی در تایوان نیروهای خود را برای کار در پروژه ای مشابه یکی کرده اند. (هوگ، ایمانوئل، 2006).

شورای هماهنگی انجمن های آرشیوداری دیداری شنیداری** (سی سی آی آی آی) نگارش سند جدید یونسکو را به عنوان چهارچوبی برای تشویق حفاظت از میراث دیداری شنیداری پیشنهاد داد. رسانه های دیداری شنیداری در تمامی

* PrestoSpace

** CCAAA (Co-ordinating Council of Audiovisual Archives Associations)

قالبها_ فیلم ها، برنامه های رادیویی و تلویزیونی، سوابق شنیداری و دیداری، "رسانه نوین"- جزء اسنادی به شمار می روند که بارزترین خصیصه قرن 20 و 21 است. تاثیر فرهنگی و محتوای اطلاعاتی آن وسیع، سریع و فزاینده است. این رسانه ها ورای موانع زبانی و فرهنگی، بی واسطه خوشایند چشم و گوش بوده، و برای بیسواد و باسواد یک شکل است، این رسانه ها با تکامل دائمی در راستای ثبت و ضبط سنن مکتوب، جوامع را تغیر می دهند. محتوای آنها به حالت نوشتاری در نمی آید و صحت محتوا دقیقا به قالب حامل خود، فیلم، رسانه نوری یا مغناطیسی، وابسته است. بیشتر رسانه های دیداری شنیداری ذاتا شکننده اند. از آنجائیکه که آنها انسان خوان نیستند، ماندگاری و دسترس پذیری شان نیز بواسطه تغیرات سریع تکنولوژیکی آسیب پذیر شده است. ضرورت های حفاظتی از طریق مهارت های تخصصی و تشکیلاتی، که از حمایت مناسب قانون ملی برخوردار است، تعلیم داده می شود. غالب میراث دیداری شنیداری جهان به دلیل غفلت، ویرانی، پوسیدگی و فقدان منابع، مهارت ها، و تشکیلات بطور جبران ناپذیری از بین می رود و حافظه جهانی فقیرتر می شود. اگر فعالیت های بین المللی متمرکز و مقتدری وجود نداشته باشد، بیشتر آنها از بین خواهند رفت. (شورای هماهنگی انجمن های آرشیوداری دیداری شنیداری (سی سی آی آی آی، 2005).

2-4- تجربیات جهانی

کنفرانس سالانه ایفتا (فدراسیون بین المللی آرشیوهای تلویزیونی) که در 15 - 19 اکتبر در پاریس برگزار شد، یکی از بزرگترین گردهمایی های مدیران حافظه دیداری شنیداری در کره خاکی به شمار خواهد رفت. چالش مورد بحث در کنفرانس عبارت بود از: مراقبت از تصاویر و صداهایی که، حداقل به نسبت منابع نوشتاری، شاهدی از عصر ما هستند. 80 درصد از آرشیوهای دنیا در معرض خطرند. این مساله در خصوص کشورهای ثروتمندی چون آمریکا، نه به خیال اینکه از حیت مالی توانمندند، که رهبران در قبال حفاظت از میراث دیداری شنیداری خود ناآگاهند، و از هر گونه علاقه ای نسبت به آن سر باز می زنند نیز صادق است. این وضعیت درباره کشورهای در حال توسعه به دلیل هزینه های اجرایی آن نیز وجود دارد. آیا می توانیم سکوت کنیم و اجازه دهیم که میراث دیداری شنیداری قرن بیستم برای همیشه نابود شود؟

سال 1967 سالی بود که دوربین های ژان کلود دنسله، چهره نیتا کلین را با اقتباسی از ژان کوکتو به فیلم درآورد. تراژدی سوفوکول نیز به همین طریق برای اولین بار از صحنه نمایش، به دنیای تلویزیون آمد. ضبط بر روی فیلم می باید حیات جاودانی دیگری را، حداقل در آن زمان این طور تصور می شد، موجب می گردید. اما اصلا چیزی وجود نداشت. فیلمها، صداها، ویدئوها و نوارهای مغناطیسی به نوبت با این ناپایداری مواجه گردیدند. از بین رفتن تدریجی و مرتب میراث دنیای دیداری شنیداری، آغازگر بدجختی در تراژدی دنیای مدرن ما بود، و آن مرگ حافظه جمعی ماست. هنوز هیچ مساله جبری، و هیچ نفرینی در این باره وجود ندارد. از همه آنها می توان دوری جست. این تراژدی عاقبتی دارد که شایسته است مجدد بازنویسی شود. دو اقلیم آنالوگ و دیجیتال با یکدیگر سازگاری ندارند. حرکت از دنیای آنالوگ به دنیای دیجیتال حافظه دیداری شنیداری کل جهان را نجات خواهد داد. ما باید محل تقاطع این دو را دانسته و این دو دنیای معهود را با هم پیوند بزنیم. دیجیتال کردن آرشیوها، شبیه کیمیای حیاتی است که قادر است حافظه ملت ها نجات دهد.

بر طبق یونسکو، میراث دیداری شنیداری جهان، به استثنای سینما، دویست میلیون ساعت تخمین زده می شود که بطور یکسان بین رادیو و تلویزیون تقسیم شده است. 80 درصد از این حافظه در حال خطر است. بسته به نوع رسانه، پیش بینی عمر منابع متفاوت است، لیکن تنها حقیقتی که لازم است بدان توجه کنیم، این است که در 10 سال آینده همه آنها از بین خواهند رفت. فهرست کردن چیزهایی که خطر از بین رفتن آنها وجود دارد، غیر ممکن است. در تمامی نواحی دنیا همه تهدیدها به یک شدت نیست. تقسیم دیجیتالی فراتر از آن چیزی است که غالبا توصیف می شود، نقصان حافظه نیز وجود دارد. ناحیه های پرخطر عبارتند از: آمریکای جنوبی، آفریقا، خاورمیانه و جنوب شرق آسیا. بسیاری از کشورها چون انگلستان، ایتالیا، فرانسه، آلمان و سوئد برنامه های حفاظتی را اجرا می کنند. در عوض کشورهای فقیر جنوب تمامی قسمتهای آرشیوهای دیداری شنیداری خود را از دست می دهند. تنوع فرهنگی در خطر است. (هوگ، ایمانوئل، 2004)

در سال 2004 (29 و 30 دسامبر)، 22 عضو نماینده ی آرشیوهای ملی دیداری شنیداری، از سازمانهای خبرپراکنی و کمیته های ملی برنامه حافظه جهانی آسیای مرکزی، در کارگاهی

دو روزه گردهم آمدند. این کارگاه به توسط دفتر یونسکو در آلماتی با همکاری آرشیو ایالت مرکزی مستندات تصویری و دیداری شنیداری جمهوری قزاقستان در چارچوب فعالیت های یونسکو برای "حمایت از مهاجرت دیجیتال محتوا در کتابخانه های دیداری شنیداری شامل کتابخانه های پی اس بی" برگزار شد. هدف این کارگاه، آموزش مشارکت کنندگان در خصوص چگونگی شروع فرایند کوچ دیجیتال در سازمان های خبرپراکنی و برپایی همکاری با دیگر موسسات ایالتی در حوزه میراث دیداری شنیداری بود. این اهداف عبارت بودند از:

- بررسی وضعیت جاری آرشیوها و سازمان های خبرپراکنی در حوزه حفاظت و دسترسی؛
- ارائه الگوهای حفظ و انتقال مستندات دیجیتال بر اساس دستورالعمل های حافظه جهانی در خصوص کوچ دیجیتال؛
- بکار گیری فن آوری های اطلاعات و ارتباطات، شامل ابزارهای فهرستنویسی الکترونیکی و کتابخانه های دیجیتال به منظور تسهیل دسترسی به داده های شنیداری؛
- ارائه پیشنهاداتی درباره شروع فرایند مهاجرت دیجیتال منابع دیداری شنیداری سنتی (یونسکو، 2004)

5-2 برنامه حافظه جهانی یونسکو و میراث دیداری شنیداری

برنامه حافظه جهانی می کوشد تا حفاظت از میراث فرهنگی و مستند را تشویق کند. مستندات دیداری شنیداری که در قرن بیستم بوجود آمده و بخش اعظمی از میراث مهم فرهنگی قرن حاضر را حفظ کرده اند، از آسیب پذیرترین منابع به شمار می روند. ما برای حفظ آنها باید چه کار کنیم؟ بالطبع در گام اول باید از تمامی منابع آسیب دیده و یا گم شده فهرستی تهیه کرده و در جهت حفظ آنها بکوشیم. در رابطه با پروژه حافظه جهانی ما نمی توانیم درباره معیارهای انتخاب سخن بگوییم، ما عملاً باید درباره تصمیمات سخت تر و دقیق تری صحبت کنیم. پیشتر مشخص شد که انتخاب از بیشترین اهمیت در برنامه حافظه جهانی برخوردار است، همچنین سایر مواردی که برای درج در گزارش پیش نویس، از آنها سخن به میان می آید. این پروژه بیشتر بر مجموعه ها متمرکز خواهد بود تا سوابق شخصی، عواملی که در انتخاب خواهند آمد عبارت است از: محتوای هنری، فرهنگی، ادبی یا ارزش علمی، اهمیت ملی، منطقه ای یا بین

المللی، شرایط فیزیکی، زمینه، میزان خطری که ماده را تهدید می کند (برای مثال مناطق جنگی و حادثه خیز) و قابلیت اجرایی پروژه (در یک دوره زمانی معقول انجام پذیر باشد). اولویت با فعالیت های مرتبط منطقه ای، تعداد کشورها، یا پروژه های ملی که از اهمیت بین المللی برخوردارند خواهد بود (هریسون، هلن، 1998، ص 144).

برای پاسخگویی به چالش های مربوط به حفاظت از میراث دیداری شنیداری باید سازمان هایی مانند یونسکو و سازمانهای حرفه ای همانند شورای هماهنگی انجمن های آرشیوداری دیداری شنیداری (سی سی آی آی آی) که به عنوان سخنگوی دیگر موسسات و انجمن های دیداری شنیداری عمل می کند و همچنین دیگر پایگاههای مدافع، فعال شوند. ما به ابزارهایی نیازمندیم که پیشرفت علائق مشترک ما را مدیریت کنند، ابزارهایی چون برنامه حافظه جهانی و روز جهانی میراث دیداری شنیداری*

6-2 آرشیوداری دیداری شنیداری در ایران و برنامه حافظه جهانی یونسکو

جایگاه حرفه آرشیوداری دیداری و شنیداری در ایران بسیار ضعیف است. دلایل آن هم عبارت است از: نبود رشته آرشیوداری دیداری شنیداری در نظام آموزشی عالی، کمبود و یا نبود منابع و متون پایه، ضعف جایگاه این حرفه در دروس دانشگاهی، کمبود و یا نبود افراد متخصص و حرفه ای، انحصار منابع دیداری شنیداری در سازمان صدا و سیما و کم اهمیت بودن آن در سایر موسسات و سازمانهای علمی، آموزشی و پژوهشی، و غیره

به هر حال منابع دیداری شنیداری در کشور ما وجود دارد و سابقه حضور این منابع هم به زمان افتتاح رادیو در ایران (1319 ش) و حتی پیش از آن بر می گردد. امروزه ناشران و موسسه های دیداری شنیداری بسیاری در عرصه تولید و عرضه منابع دیداری شنیداری فعالند و روزانه حجم عظیمی از اطلاعات دیداری شنیداری در داخل کشور تولید و منتشر می شود. در سال های اخیر موسسات و مراکز پژوهشی بسیاری به اهمیت وجود این منابع پی برده و آغاز به گردآوری و تولید این مستندات نموده اند. در بسیاری از مراکز و سازمان های دولتی و غیر دولتی بر حسب ضرورت منابعی گردآوری و در قفسه ها انبار شده اند. هیچ

* 27 اکتبر هر سال روز جهانی میراث دیداری شنیداری نام گذاری شده است.

فهرستگان ملی در این خصوص وجود ندارد و متأسفانه از کمیت و کیفیت این منابع، به جزء سازمان صدا و سیما و برخی مراکز خاص آن هم بصورت محدود، آگاه نیستیم. هیچ قانونی در خصوص واسپاری منابع دیداری شنیداری همانند کتاب وجود ندارد و هیچ نهادی این مسئولیت را به عهده نگرفته است. نتیجه چنین وضعیتی ناآگاهی و به تبع آن نابودی این میراث عظیم فرهنگی است.

منابع دیداری شنیداری به دلیل نبود یک استراتژی ملی با تهدیدات جدی روبروست. امروزه بسیاری از میراث دیداری شنیداری از بین رفته و قسمت اعظم آن نیز در حال نابودی است. شرایط حفظ و نگهداری منابع آنالوگ بحرانی است، محتوای این منابع باید هر چه زودتر نجات یابند. پروژه های دیجیتال سازی برای تبدیل و حفظ این منابع هنوز آغاز نشده اند، و این در حالی است شرایط این کار نیز هنوز حیا نشده است.

3- سخن پایانی

در این مقاله به اهمیت و ارزش میراث فرهنگی، بویژه میراث دیداری شنیداری پرداخته شده و چالش های مرتبط با آن ذکر گردیده است. در ابتدا برنامه حافظه جهانی یونسکو در بخش اول به اختصار معرفی شده و سپس در بخش دوم به مواردی چون نقش و اهمیت میراث دیداری شنیداری، چالش های حفاظت از این میراث، تجربیات جهانی سازمان ها و موسسات دیداری شنیداری و همچنین برنامه حافظه جهانی یونسکو در این خصوص پرداخته شده و در نهایت به وضعیت منابع دیداری شنیداری در ایران اشاره شده است. امید است کمیته ایرانی برنامه حافظه جهانی گام های موثری نیز در این حوزه بردارد.

4- منابع و مآخذ

1- ادموندسان، ری. حافظه جهانی؛ رهنمودهای یونسکو برای حفاظت از میراث مستند. ترجمه کمیته ملی حافظه جهانی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، 1387.

۲- Bengtsson, Lars-Gunnar, (۲۰۰۷). Building an Archive for the future. Available at: <http://www.baacouncil.org/index.php?st=۱۶۰&m=۲۸>

۳- The Coordinating Council of Audiovisual Archive Associations (CCAAA) (۲۰۰۵). UNESCO INSTRUMENT FOR THE SAFEGUARDING AND PRESERVATION

OF THE AUDIOVISUAL HERITAGE: CCAAA ISSUES PAPER, Version 1.0. Available at:
http://www.ccaaa.org/ccaaa_heritage.pdf

۴- HARRISON, HELEN P. (۱۹۹۸). AUDIOVISUAL ARCHIVES : A PRACTICAL READER. Paris : UNESCO, ۱۹۹۷.

۵- HOOG, Emmanuel. "World heritage in danger : audiovisual memory fades away in silence". In FIAT/IFTA. *FIAT/IFTA World Conference ۲۰۰۴ : Safeguarding our audiovisual heritage, a world challenge*, ۱۵th-۱۹th October ۲۰۰۴, Paris [Online]. FIAT/IFTA, ۲۰۰۴ [Accessed February ۲nd ۲۰۰۷]. Available at http://www.fiatifta.org/conferences/conferences/past/paris_۲۰۰۴/۱۶_oct_hoog_eng.html

۶- International Council on Archives (ICA) (۲۰۰۲). World Summit on the Information Society. Beijing, China, ۳۰ and ۳۱ May ۲۰۰۲. Available at: http://portal.unesco.org/ci/en/files/۲۷۵۶/۱۰۲۶۴۴۵۹۳۳/Beijing_Recommendatio-۲۰۰۲.doc/Beijing%۲BRecommendatio-۲۰۰۲.doc

۷- UNESCO (۲۰۰۸), Audiovisual resources: Memory of the World. Available at: <http://www.unesco-ci.org/cgi-bin/media/page.cgi?q=۸&d=۱>

۸- UNESCO (۲۰۰۴), Memory of the World Programme in Central Asia. Available at: <http://www.unesco.kz/mow/?sector=®ion=&lang=&newsid=۱۰۵۷&announce=>

۹- von Arb, Jacqueline (۲۰۰۸). Audiovisual Media, the ۲۰th Century's contribution to cultural heritage. Presented to the Third UNESCO International Memory of the World Conference on behalf of the CCAAA, on Tuesday ۱۹th February ۲۰۰۸, Canberra, Australia, Available at: <http://www.amw.org.au/mow۲۰۰۸/mow/speakerPapers/von%۲۰ArbPaper.pdf>

این مقاله به عنوان تکلیف درسی شرکت در کارگاه آموزشی برنامه حافظه جهانی (8-9 آبان ماه 1387) که به توسط خانم جویی اسپرینگر در کتابخانه ملی ایران برگزار شد نوشته شده است. امید است گامی هر چند کوچک در راستای ارتقای آگاهی نسبت به آرشیوهای دیداری شنیداری کشور باشد. با تشکر سی ام آذرماه 1387.

مشخصات نویسنده مقاله

نویسنده: علی قدیمی

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه تهران
کتابدار- آرشیودار آرشیو و کتابخانه رادیوی جمهوری اسلامی ایران

Weblog: www.ali%۲۰ghadimi.blogfa.com

Email: ali%۲۰ghadimi@gmail.com

Tel: ۰۲۱- ۲۲۱۶۷۸۸۳

Mobile: ۰۹۱۲- ۴۱۶۷۰۷۶